

Robert Wyszyński

NIGDY U SIEBIE

**Socjologia powrotów do grupy własnej po upadku ZSRR
na przykładzie repatriacji społeczności kazachstańskich Polaków
osiedlających się w Rosji, Niemczech i Polsce
w ramach rządowych systemów repatriacji**

Spis treści

Wstęp	21
1. Ograniczenia koncepcji kulturowej	27
2. Problem pozakulturowej identyfikacji narodowej	29
3. Problem badawczy	32
4. Repatriacja i powrót do grupy własnej	34
5. Przymus i poczucie zagrożenia jako czynniki wyróżniające repatriację	38
6. Powrót do grupy własnej	39
7. Przegląd literatury przedmiotu	42
8. Układ pracy	44
1. Metodologia badań, dobór środowiska badanych i budowa narzędzia	45
1.1. Wstęp	45
1.2. Narzędzie badawcze – ustrukturalizowany wywiad pogłębiony	46
1.3. Zespół badawczy	48
1.4. Postawa badawcza	49
1.5. Przedmiot badań	50
1.6. Opracowanie wywiadów	52
2. Wprowadzenie teoretyczne. Typologia teorii tożsamości podmiotu	54
2.1. Wstęp	54
2.2. Typologia teorii tożsamości podmiotu w ujęciu socjologicznym	55
2.2.1. Model „zdrowia”	55
2.2.2. Model interakcyjny tożsamości	60
2.2.3. Model światopoglądowy	64
2.2.4. Model egologiczny	65
2.3. Tożsamość zbiorowa	66
2.3.1. Stereotyp	68
2.3.2. Tożsamość narodowa	69
2.3.3. Naród obywatelski (demos), naród etniczny (etnos) i naród kulturowy	71
2.3.4. Kulturowa koncepcja narodu Antoniny Kłoskowskiej	74
2.4. Pamięć społeczna	76

2.5. Tożsamość etniczna	79
2.5.1. Marginalizowana grupa etniczna	80
2.5.2. Instrumentalizacja etniczności	82
2.5.3. Etniczność separacyjna	85
2.5.4. Etniczność nierównościowa – kolonializm wewnętrzny	86
2.6. Tożsamość społeczna	87
2.6.1. Wstęp	87
2.6.2. Teoria tożsamości społecznej Henriego Tajfela	89
2.6.3. Teoria kategoryzacji Ja Johna Turnera	94
2.6.4. Teoria tożsamości osobistej i społecznej zespołu Marii Jarymowicz	97
2.6.5. Odrębność schematów Ja – My – Inni	99
2.6.6. Formy My	101
2.7. Dyskusja z kierunkami teoretycznymi stosowanymi w opisie repatriacji	103
2.7.1. Metoda biograficzna	104
2.7.1.1. Perspektywa subiektywnych doświadczeń jednostki	104
2.7.1.2. Trajektoria doświadczeń	106
2.7.1.3. Sekwencyjna trajektoria emigranta i reemigranta według Gerharda Riemanna i Fritza Schützego	107
2.7.1.4. Polskie badania trajektorii osób powracających z zesłania	109
2.7.1.5. Ograniczenia interpretacji repatriacji na podstawie metody biograficznej	111
2.7.2. Tożsamość kulturowa	119
2.7.2.1. Wstęp	119
2.7.2.2. Koncepcja tożsamości kulturowej według Jerzego Nikitorowicza	120
2.7.2.3. Tożsamość kulturowa w badaniach pogranicza według Doroty Jaworskiej	126
2.7.2.4. Ograniczenia w zastosowaniu koncepcji tożsamości kulturowej do badań nad repatriacją	129
2.7.2.5. Koncepcja tożsamości kulturowej a powrót z Kazachstanu	132
2.7.3. Zraniona tożsamość – skutki stygmatyzacji	134
2.7.3.1. Stygmat społeczny w ujęciu Elżbiety Czykwin	135
2.7.3.2. Perspektywa naznaczanego	138
2.7.3.3. Ukrywanie stygmatu – konsekwencje dla spójności Ja	139
2.7.3.4. Mechanizm naznaczania a godność jednostki	141
2.7.3.5. Perspektywa naznaczanego – aktywna obrona na poziomie interpersonalnym	142
2.7.3.6. Ograniczenia koncepcji stygmatyzacji w opisie próby powrotu do grupy własnej	144
2.8. Procesualna teoria tożsamości (IPT) Glynis Breakwell	148
2.8.1. Wstęp	148
2.8.2. Strukturalne elementy tożsamości	150
2.8.2.1. Organizm biologiczny	150
2.8.2.2. Struktura tożsamości: wymiar treści i wymiar wartości	150

2.8.2.3.	Ramy czasowe w procesie tożsamości	152
2.8.2.4.	Procesy tożsamości a wiek biologiczny	153
2.8.3.	Procesy i zasady tożsamości	155
2.8.3.1.	Procesy tożsamości	155
2.8.3.2.	Cztery zasady tożsamości	156
2.8.3.3.	Pamięć społeczna	157
2.8.3.4.	Tożsamość a kontekst społeczny	157
2.8.3.5.	Procesy w kontekście społecznym	158
2.8.3.6.	Związek kontekstu społecznego z procesem kreacji tożsamości w perspektywie teorii reprezentacji społecznych (SRT) . . .	158
2.8.3.7.	Emigranci w jednolitym społeczeństwie przyjmującym . . .	159
2.8.3.8.	Reprezentacje społeczne a sfera wolności wyboru jednostki	162
2.8.3.9.	Grupy alternatywne, tożsamość zbiorowa, identyfikacja . . .	162
2.8.3.10.	Ruchy jednostki w kontekście społecznym	163
2.8.3.11.	Wpływ przemian społecznych na tożsamość	164
2.8.3.12.	Dramatyczny wpływ zmiany społecznej na tożsamość . . .	165
2.8.3.13.	Rozpad ZSRR – dramatyczna zmiana społeczna	166
2.8.3.14.	Związek tożsamości z działaniem	167
2.8.3.15.	Metody badania w ujęciu IPT	167
2.8.4.	IPT jako ogólna teoria procesów identyfikacyjnych	169
2.8.4.1.	Wymuszona migracja a zagrożenie tożsamości	170
2.8.4.2.	Migracja a renegocjacja i zmiana identyfikacji	172
2.8.5.	Struktura zagrożeń tożsamości	175
2.8.5.1.	Wymiar indywidualny doświadczenia zagrożenia	175
2.8.5.2.	Wymiar społeczny doświadczenia zagrożenia	176
2.8.6.	Strategie obrony na poziomie wewnątrzpsychicznym	176
2.8.6.1.	Strategie zmiany kierunku oddziaływania lub ignorowania (odrzucenia) konsekwencji zagrożenia	178
2.8.6.1.1.	Zaprzeczenie	178
2.8.6.1.2.	Błędna samoidentyfikacja etniczna	179
2.8.6.1.3.	Jażnie realne i nierealne	180
2.8.6.1.4.	Fantazjowanie	180
2.8.6.1.5.	Interpretacja i ponowne przypisanie	181
2.8.6.2.	Strategie akceptacji i modyfikacji w obliczu zagrożenia . . .	182
2.8.6.2.1.	Antycypacyjna restrukturyzacja tożsamości	182
2.8.6.2.2.	Zmiana kategoryzacji zagrażających elementów	183
2.8.6.2.3.	Częściowa zmiana struktury tożsamości	183
2.8.6.2.4.	Fundamentalna zmiana struktury tożsamości	184
2.8.6.2.5.	Manipulacja hierarchią naczelnych zasad tożsamości	184
2.8.6.3.	Strategie obrony tożsamości opierające się na mechanizmie ewaluacji	185
2.8.6.3.1.	Ponowna ocena istniejącego wymiaru treści tożsamości	186

2.8.6.3.2.	Ocena potencjalnej zawartości wymiaru treści tożsamości jednostki	187
2.8.6.3.3.	Ograniczenia intrapersonalnych strategii obrony	188
2.8.7.	Interpersonalne strategie obrony	189
2.8.7.1.	Izolacja	189
2.8.7.2.	Negatywizm	190
2.8.7.3.	Strategia zmiany grupy – <i>passing</i>	190
2.8.7.4.	Uległość – stosowanie się do wymuszonej przez otoczenie roli	192
2.8.8.	Międzygrupowe strategie obrony	193
2.8.8.1.	Członkostwo w wielu grupach społecznych jako strategia obrony	193
2.8.8.2.	Grupa wsparcia	193
2.8.9.	Niepowodzenie strategii obrony i granice obrony	197
2.9.	Diaspora	201
2.9.1.	Wstęp	201
2.9.2.	Przemiany koncepcji diaspy	202
2.9.3.	Klasyczna koncepcja diaspy Williama Safrana: mit ojczyzny i powrotu	204
2.9.4.	„Trójkątna relacja”: diaspora a państwo macierzyste i społeczeństwo przyjmujące	205
2.9.5.	Klasyczne założenia diaspy a propozycje postmodernistyczne	206
2.9.6.	Nowe typy diaspy i dylemat prawdziwej ojczyzny	208
2.9.7.	Jak długo może trwać diaspora?	210
2.9.8.	Diaspora w procesie globalizacji	212
2.9.9.	Diaspora po upadku światowego układu bipolarnego	214
2.9.10.	Dynamiczna definicja diaspy	215
2.9.11.	Diaspora jako kategoria w działaniu	217
2.10.	Odrzuceni przez „swoich”. Przykłady powrotu do grupy własnej (czescy <i>exulanci</i> z Żelowa, <i>późni przesiedleni</i> z Mazur, koreańscy <i>zainichi</i>)	218
2.10.1.	Wstęp	218
2.10.2.	Etniczna tożsamość separacyjna społeczności czeskich <i>exulantów</i> w Żelowie	219
2.10.2.1.	Strategia zachowania tożsamości a język lokalny, język literacki i język dominującej większości	220
2.10.2.2.	Naznaczenie przez „swoich” i powrót	223
2.10.2.3.	Idealizacja grupy i enklawy	226
2.10.2.4.	Mity w etnicznej tożsamości separacyjnej	227
2.10.2.5.	Rola religii w tożsamości separacyjnej w Żelowie	230
2.10.3.	Mazurzy: „podwójna obcość” – „wyjazdy i powroty”	234
2.10.4.	Repatriacja z Japonii społeczności przymusowych robotników koreańskich (<i>zainichi</i>)	239
2.10.4.1.	Historia repatriacji	240
2.10.4.2.	Odrzucenie i prześladowania <i>zainichi</i> po powrocie	241
2.10.4.3.	Ukryty polityczny wymiar repatriacji	243

3. Wprowadzenie historyczne. Zarys uwarunkowań politycznych i społecznych wpływających na położenie społeczności polskich <i>spiecpieresielańców</i> w Kazachstanie od lat 30. XX w. do pierwszej dekady XXI w.	245
3.1. Wstęp	245
3.2. Układ rozdziału	246
3.3. Deportacje ludności polskiej do Kazachstanu w 1936 r. Rys historyczny . . .	247
3.3.1. Korienizacja i leninowska polityka narodowościowa	247
3.3.2. Polskie ośrodki autonomiczne w ZSRR	248
3.3.2.1. Marchlewszczyzna – polski rejon autonomiczny na Ukrainie	248
3.3.2.2. Polskie autonomiczne jednostki narodowościowe na Ukrainie i Białorusi a polityka kierownictwa partii bolszewickiej w Moskwie	251
3.3.2.3. Repolonizacja czy sowietyzacja?	253
3.3.3. Represje lat 30. XX w. w ZSRR – polska specyfika	254
3.3.3.1. Wstęp	254
3.3.3.2. Polacy na Ukrainie wobec likwidacji Kościoła rzymskokatolickiego	256
3.3.3.3. Ludność polska a kolektywizacja wsi i tzw. zsyłka kułacka	261
3.3.3.4. Działania władz komunistycznych w pasie przygranicznym w okresie kolektywizacji	262
3.3.3.5. Opór ludności polskiej wobec kolektywizacji	263
3.3.3.6. Wielki Głód w latach 1932–1933 a mniejszość polska na Ukrainie	264
3.3.3.7. Wsparcie ze strony Niemiec (tzw. pomoc hitlerowska)	266
3.3.4. Likwidacja polskich form autonomii w Ukraińskiej SRR	267
3.3.4.1. Represjonowanie polskich działaczy komunistycznych i likwidacja tzw. Marchlewszczyzny	268
3.3.4.2. Likwidacja polskiego szkolnictwa, prasy i instytucji kulturalnych na radzieckiej Ukrainie	269
3.3.5. Deportacje ludności polskiej z radzieckiej Ukrainy 1930–1939	270
3.3.5.1. Polacy w czasie tzw. zsyłki kułackiej na Ukrainie w latach 1930–1933	271
3.3.5.2. Przesiedlenia Polaków do wschodnich obwodów Ukrainy w latach 1935–1936	271
3.3.5.3. Przesiedlenia ludności polskiej i niemieckiej z Ukrainy do Kazachstanu w 1936 r. Przygotowania i wiosenna fala wywózek	274
3.3.5.4. Przesiedlenia ludności polskiej i niemieckiej z Ukrainy do Kazachstanu w 1936 r. Jesienna fala wywózek	277
3.3.5.5. Liczebność deportowanych w 1936 r. z Ukrainy do Kazachstanu	278
3.3.6. Zapomniane ludobójstwo – operacja polska 1937–1938	280
3.3.6.1. Preludium – sprawa POW na Ukrainie w latach 1933–1935	280
3.3.6.2. Rozkaz 00485	282
3.3.6.3. Ludobójstwo na radzieckiej Ukrainie	283

3.3.6.4.	Dyrektywy i uzasadnienie rozkazu 00485	284
3.3.6.5.	Realizacja rozkazu 00485 na Ukrainie, Białorusi, w Kazachstanie oraz w innych regionach ZSRR	287
3.3.7.	Rozkaz 00486 – rozprawa z rodzinami represjonowanych	291
3.3.7.1.	Obozy koncentracyjne dla żon zdrajców ojczyzny	292
3.3.7.2.	Dzieciące obozy koncentracyjne	292
3.3.7.3.	Problemy w wykonaniu rozkazu 00486	294
3.3.8.	Pierwszy etap ludobójstwa Polaków do października 1937 r.	295
3.3.8.1.	Drugi etap ludobójstwa Polaków: listopad 1937–styczeń 1938	296
3.3.8.2.	Porządek albumowy i zablokowanie operacji polskiej	297
3.3.8.3.	Zakończenie operacji polskiej oraz innych operacji narodowo- ściowych	302
3.3.8.4.	Losy katów	303
3.3.9.	Rozkaz 00447 – operacja kułacka	303
3.3.10.	Operacja polska na tle innych operacji narodowościowych	306
3.3.11.	Skala ludobójstwa ludności polskiej na radzieckiej Ukrainie	307
3.3.12.	Deportacja Niemców	307
3.3.12.1.	Niemcy w Rosji	308
3.3.12.2.	Polsko-niemiecki „element nacjonalistyczny” na Wołyniu. Tło deportacji 1936 r.	310
3.3.12.3.	Dalsze represje antyniemieckie	310
3.3.12.4.	Armia pracy (<i>trudarmia</i>)	312
3.3.12.5.	Zwolnienie Niemców ze składu kontyngentów, z miejsc zesła- nia i osiedlenia	313
3.3.13.	Administracyjny system przesiedleń w ZSRR	314
3.3.13.1.	Aparat represji	315
3.3.13.2.	Masowe deportacje	316
3.3.13.3.	Struktura organizacyjna masowych deportacji	318
3.3.13.4.	Kategorie specjalnych przesiedlonych	320
3.3.13.5.	Kazachstan jako miejsce deportacji. Skutki wywołanego sztucz- nie głodu	323
3.3.13.6.	Tryb deportacji – specjalne transporty	325
3.3.13.7.	Deportacje w trakcie oczyszczania rejonów przygranicznych	327
3.3.13.8.	Deportacja Polaków i Niemców z Wołynia w 1936 r. w trakcie oczyszczania rejonów przygranicznych	328
3.3.14.	Deportacje ludności polskiej do Kazachstanu z terenów okupowanej RP w latach 1940–1941 i jej repatriacja.	330
3.3.15.	Kazachstan – od radzieckiej republiki do niepodległego państwa	334
3.3.15.1.	<i>Celina</i> – program zagospodarowania nieużytków rolnych	335
3.3.15.2.	Narastające antagonizmy narodowościowe w Kazachstanie. Upadek ZSRR i narodziny niepodległego Kazachstanu	336
3.3.16.	Niemcy w Kazachstanie w okresie od powojennej normalizacji stosun- ków między RFN a ZSRR do czasów współczesnych	338

3.3.16.1.	Normalizacja stosunków ZSRR i RFN	338
3.3.16.2.	Niemieckie próby autonomii w Kazachstanie	339
3.3.16.3.	Repatriacja Niemców	340
3.3.17.	Polacy w Kazachstanie	342
3.3.17.1.	Status polskich <i>spiecpieresielańców</i> 1936–1954	342
3.3.17.2.	Paszportyzacja	344
3.3.17.3.	Poziom wykształcenia i sytuacja edukacyjna mniejszości polskiej	346
3.3.17.4.	Poziom rusyfikacji a znajomość własnej kultury i własnego języka	349
3.3.17.5.	Rola Kościoła rzymskokatolickiego w życiu potomków polskich <i>spiecpieresielańców</i>	349
3.3.18.	Etnokracja – rządy elit etnicznych w Kazachstanie po upadku ZSRR	351
3.3.18.1.	Etnokracja w Azji Centralnej i w Kazachstanie	352
3.3.18.2.	Etnopolityka a polityka językowa Kazachstanu	356
3.3.18.3.	Trybalizm. Specyfika etnokracji w Kazachstanie i w Azji Centralnej po upadku ZSRR	361
3.3.18.4.	Kategorie trybalizmu kazachskiego	363
3.3.18.5.	Żuzy	364
3.3.18.6.	Sieć patronacko-kliencka, tzw. klany i superelita	366
3.3.18.7.	Akimat. Terenowa forma sprawowania władzy w Kazachstanie	368
3.3.18.8.	Prywatyzacja	369
3.3.18.9.	Korupcja	371
3.3.18.10.	Etnopolityczny sukces władzy	371
3.3.18.11.	Przemiany demograficzne w Kazachstanie	372
3.3.19.	Rosjanie w Kazachstanie. Strategie grupowe mniejszości rosyjskiej po upadku ZSRR	374
3.3.19.1.	Miejsce i rola ludności rosyjskiej w Kazachstanie i Azji Centralnej w okresie ZSRR	375
3.3.19.2.	Rola mniejszości rosyjskiej w Kazachstanie dla strategii innych grup po rozpadzie ZSRR	377
3.3.19.3.	Próby zjednoczenia organizacji mniejszości rosyjskiej w Kazachstanie	378
3.3.19.4.	Postulaty bierniczej drogi rozwoju Kazachstanu i kontrdziałania elit kazachskich	379
3.3.19.5.	Zmiana strategii mniejszości rosyjskiej – polityka powrotu	381
3.4.	Polska polityka powrotu	382
3.4.1.	Przesiedlenia ludności polskiej z ZSRR w latach 1921–1923, 1944–1948 i 1955–1959. Próba opisu współczesnej polskiej polityki powrotu	383
3.4.1.1.	Repatriacja czy przesiedlenia?	385
3.4.1.2.	Traktat ryski (1921)	386
3.4.1.3.	Londyński PUR	391
3.4.1.4.	Ziemie Postulowane – plany przesiedleń Biura Ziem Zachodnich (Nowych) 1940–1944	392

3.4.2.	Akcje pomocy i ratowania polskich dzieci na terenach ZSRR	394
3.4.2.1.	Polski Komitet Ratunkowy Dzieci Dalekiego Wschodu 1919–1929	394
3.4.2.2.	Junacy i ochotniczeki	396
3.4.2.3.	Komitet ds. Dzieci Polskich – działania ZPP	397
3.4.3.	Polityka powrotów 1944–1948	400
3.4.3.1.	Armia Berlinga i rosyjskie dekrety	400
3.4.3.2.	Przebieg i liczebność przesiedleń w latach 1944–1947 (Litwa, Białoruś, Ukraina)	403
3.4.3.3.	Wschodnia Białoruś i Ukraina	406
3.4.3.4.	Powroty z oddalonych punktów ZSRR 1945–1949	407
3.4.3.5.	Ogólne wnioski – pierwsza fala przesiedleń 1944–1948	408
3.4.4.	Druga fala przesiedleń 1955–1959	409
3.4.5.	Próba podsumowania dwu powojennych fal przesiedleń	413
4.	Kazachstan. Procesy przemiany tożsamości potomków <i>spiecpieresielenców</i> pozostających w Jasnej Polanie i okolicznych miejscowościach	416
4.1.	Wstęp	416
4.2.	Identyfikacja narodowa potomków polskich <i>spiecpieresielenców</i> w Jasnej Polanie i okolicznych miejscowościach	417
4.2.1.	Identyfikacja najmłodszego pokolenia	417
4.2.2.	Identyfikacja młodzieży po szkole średniej i w okresie studiów	423
4.2.3.	Identyfikacja średniego pokolenia	424
4.2.4.	Średnie pokolenia wychowane w okresie ZSRR – integralna identyfikacja polska i identyfikacja paszportowa	427
4.2.5.	Identyfikacja najstarszego pokolenia	430
4.2.6.	Strategia przejścia do grupy dominującej	431
4.3.	Kazachizacja	437
4.3.1.	Proces wprowadzania języka kazachskiego jako głównego medium kontaktów	438
4.3.2.	Kazachizacja w sferze życia politycznego w odbiorze potomków osób przesiedlonych	444
4.3.3.	Oralmanni i osadnictwo z południa Kazachstanu	448
4.3.4.	Nieuchronność procesu kazachizacji i poczucie zagrożenia	450
4.3.5.	Strategie obronne podejmowane w obliczu procesu kazachizacji	451
4.3.6.	Dopóki są Nursułtan Nazarbajew i Anatol Rafalski	456
4.4.	Wież na walizkach. Wyjazdy i powroty	458
4.4.1.	Wstęp	458
4.4.2.	Kiedy zaczęły się wyjazdy i powroty?	461
4.4.3.	Trudności z wyjazdem do Polski	463
4.4.4.	Kierunek wyjazdów – Rosja i Niemcy	465
4.4.5.	Co się stało z naszą klasą?	468
4.4.6.	Kolonie w Polsce a decyzja o wyjeździe (młode pokolenie)	469
4.4.7.	Młode pokolenie – strategia wyjazdu	471

4.4.8.	Samoograniczenie w podejmowaniu strategii (wyjazd średniego pokolenia)	474
4.4.9.	Najstarsze pokolenie – skazani na pozostanie	476
4.4.10.	Rozproszone rodziny	479
4.4.11.	Rodzinna sieć migracyjna – strategia „na studenta”	490
4.5.	Rola religii w tożsamości mieszkańców Jasnej Polany	490
4.5.1.	Wstęp	490
4.5.2.	Rola religii i postaw księży w opinii mieszkańców Jasnej Polany	495
4.5.2.1.	Młodsze pokolenie	495
4.5.2.2.	Średnie pokolenie	499
4.5.2.3.	Starsze pokolenie	506
4.5.3.	Rola religii w tożsamości izolowanej społeczności Jasnej Polany	509
4.5.4.	Parafia etniczna jako grupowa strategia obronna – grupa wsparcia	511
4.5.5.	Wprowadzanie języka rosyjskiego do liturgii a dekonstrukcja tożsamości wiernych	514
4.5.6.	Rola kapłana w parafii mniejszości etnicznej	516
4.6.	Suplement. Strażnik pamięci Jasnej Polany – Kazimierz Polański	521
4.6.1.	Autorska wersja pamięci zbiorowej	524
4.6.2.	Polska i niemiecka wersja pamięci Jasnej Polany	526
4.6.3.	Separacyjna tożsamość zbiorowa wsi osadników	526
4.7.	Podsumowanie rozdziału	527
5.	Oziersk – tak blisko i tak daleko. Grupowe i indywidualne strategie obronne społeczności polskich przesiedleńców osiadłych w obwodzie kaliningradzkim (Rosja)	529
5.1.	Wstęp	529
5.2.	Zarys struktury rozdziału	531
5.3.	Przyczyny przyjazdu do Ozierska	531
5.3.1.	Przyczyny wyjazdu do Ozierska – średnie pokolenie	531
5.3.2.	Retrospektywne porównanie przyczyn wyjazdu	534
5.3.3.	Motywacja przyjazdu – „dla dobra dzieci”	536
5.3.4.	Ulica wdów. Przyczyny przyjazdu do Ozierska – starsze pokolenie	541
5.3.5.	Cel strategii wyjazdu z Kazachstanu do Ozierska – średnie pokolenie	548
5.3.6.	Podsumowanie	550
5.4.	Sieć emigracyjna – „przez Oziersk do Polski”	551
5.5.	Naznaczenie ze strony mieszkańców Ozierska	559
5.5.1.	Młode pokolenie – naznaczenie ze strony otoczenia	560
5.5.2.	Średnie pokolenie – naznaczenie	564
5.5.3.	Starsze pokolenie – naznaczenie	568
5.6.	Strategia grupy wsparcia – Wspólnota Kultury Polskiej im. Jana Kochanowskiego	571
5.6.1.	Grupa wsparcia w początkowym okresie działalności	572
5.6.2.	Wypalanie się strategii grupy wsparcia	578
5.6.3.	Wybór nowych indywidualnych strategii obronnych	586

5.6.4.	Strategia przejścia do dominującej grupy rosyjskiej. Zmiana identyfikacji	590
5.7.	Rola religii w lokalnej wspólnocie potomków <i>spiecpieresieleńców</i> w Oziersku . .	595
5.7.1.	Wstęp	595
5.7.2.	Naznaczenie ze strony otoczenia	596
5.7.3.	Walka o kościół	598
5.7.4.	Rola księdza w grupie potomków polskich <i>spiecpieresieleńców</i>	601
5.7.5.	Kościół lokalny w czasie próby	607
5.7.6.	Wpływ poziomu makropolitycznego. Decyzje hierarchii kościelnej w Polsce i Watykanie o depolonizacji liturgii na terenach byłego ZSRR	609
5.8.	Podsumowanie rozdziału	612
6.	Przemiany tożsamości osób powracających z Kazachstanu do Niemiec	614
6.1.	Wstęp	614
6.2.	Zarys struktury rozdziału	615
6.3.	Problemy późnych przesiedleńców przybywających z terenów byłego ZSRR w opracowaniach niemieckich badaczy	615
6.3.1.	Stereotyp „Ruskiego”	617
6.3.2.	Niezgodność między identyfikacją narodową a „przynależnością kulturową”	617
6.3.3.	Model rodziny późnych przesiedlonych – autorytarny wzór czy strategia obronna?	618
6.3.4.	Postawy późnych przesiedlonych na tle społeczeństwa niemieckiego . .	621
6.3.5.	Rola religii w społeczności późnych przesiedlonych	622
6.3.6.	Pogłębiająca się izolacja	623
6.3.7.	Zmieniający się skład narodowościowy kolejnych fal powracających przesiedleńców	625
6.3.8.	Problemy adaptacyjne późnych przesiedlonych	626
6.3.9.	Grupowe strategie obrony zagrożonej tożsamości podejmowane przez późnych przesiedlonych z terenów byłego ZSRR	628
6.3.9.1.	„Fenomen nawrócenia na niemieckość”	628
6.3.9.2.	„Ruscy Niemcy” i „prawdziwi Niemcy”	629
6.3.9.3.	Próby budowy partii	631
6.3.9.4.	Powroty z Niemiec do Federacji Rosyjskiej i Kazachstanu . .	631
6.3.10.	Piąta kolumna	634
6.3.11.	„Prawdziwi Niemcy”, „ruscy Niemcy” czy „faszyści”?	634
6.3.12.	Polscy potomkowie <i>spiecpieresieleńców</i> w grupie „ruskich Niemców” . .	636
6.3.13.	Strategie obronne późnych przesiedlonych w ujęciu niemieckich badaczy	637
6.3.14.	Podsumowanie podrozdziału	639
6.4.	Analiza przeprowadzonych wywiadów	640
6.4.1.	Decyzje o wyjeździe	640
6.4.2.	Nieudane próby repatriacji do Polski	645
6.4.3.	Problem odrzucenia powracających przez grupę własną (My)	651
6.4.4.	Redefinicja i zmiana identyfikacji wśród późnych przesiedlonych . . .	659

6.4.5.	Rosjanie i „Ruscy” w perspektywie nowej etnopolityki Federacji Rosyjskiej	665
6.4.6.	Rosjanie i „Ruscy” – politonim czy etnonim. Perspektywa etnolingwistyczna	667
6.4.7.	Mobilność identyfikacji w perspektywie wieku respondentów	668
6.4.8.	Grupowa sieć wsparcia – „ruski świat”	672
6.4.9.	Strategia izolacji	681
6.4.10.	Odrzucenie identyfikacji narodowej jako strategia obronna. Kosmopolityzm, internacjonalizm, a może postmodernistyczna dekonstrukcja?	682
6.4.11.	Powrót do rodzinnej wsi jako odpowiedź na nieudaną strategię wyjazdu	685
6.4.12.	Młode pokolenie w sytuacji odrzucenia. Kryzys tożsamości	687
6.4.13.	Rola religii w życiu późnych przesiedlonych z ZSRR	695
6.4.14.	Systemy repatriacyjne a rozbięcie rodziny	698
6.4.15.	Tęsknota za najbliższymi	701
6.4.16.	<i>Tafel</i> – wykluczeni wśród późnych przesiedlonych	702
6.5.	Podsumowanie rozdziału	706
7.	Polska. Nigdy u siebie – próba powrotu do grupy własnej	708
7.1.	Wstęp	708
7.2.	Zarys struktury rozdziału	711
7.3.	Wyjazdy – przyczyny, motywacje	712
7.3.1.	Przyczyny i motywacje wyjazdów w średnim pokoleniu	717
7.3.2.	Kazachizacja	718
7.3.3.	Piękno przyrody Polski...	720
7.3.4.	Motywacja repatriacyjna starszego pokolenia	721
7.3.5.	Podsumowanie	724
7.4.	Odrzucenie i naznaczenie ze strony grupy własnej	725
7.4.1.	Wstęp	725
7.4.2.	Stereotyp „Ruskiego”	726
7.4.3.	Kryzys tożsamości i załamanie nerwowe w sytuacji odrzucenia (dzieci i młodzież)	739
7.4.4.	Podsumowanie	746
7.5.	Negatywizm	747
7.6.	Izolacja	753
7.7.	Powroty	760
7.8.	Redefinicja przynależności grupowej jako strategia obronna	766
7.9.	Idealizacja obrazu Polski i grupy własnej jako motywacja do repatriacji	774
7.10.	Różne typy identyfikacji a poziom odczuwanego zagrożenia	776
7.11.	Typ identyfikacji a poziom odczuwanego zagrożenia podstawowych zasad tożsamości. Próba badawczej weryfikacji	782
7.11.1.	Wstęp	782
7.11.2.	Problem „bycia Niemcem” wśród późnych przesiedlonych w badaniach Ingeborg Helling	784

7.11.3.	Konceptualizacja warunków weryfikacji hipotezy	785
7.11.4.	Założenia badawcze weryfikacji hipotezy o związku typu identyfikacji z poziomem poczucia zagrożenia	786
7.11.5.	Zasadniczy czynnik różnicujący grupy badawcze	787
7.11.6.	Kwestionariusz i wywiady	787
7.11.7.	Wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów z Wileńszczyzny	788
7.11.8.	Przykład studentów polonijnych z Brześcia nad Bugiem	803
7.11.9.	Podsumowanie	810
7.12.	Specyfika regionalna kategoryzacji repatriantów ze strony społeczeństwa polskiego. Przykład Śląska i Białegostoku	812
7.13.	Rola działań polskich elit politycznych na poziomie makropolitycznym w procesie repatriacji i próby grupowych strategii obrony wśród potomków polskich <i>spiecpieresielenców</i>	820
7.13.1.	Wstęp	820
7.13.2.	Organizacja Związku Polaków Kazachstanu. Próby wpływu potomków przesiedlonych na przyspieszenie działań repatriacyjnych (1989–1996)	827
7.13.3.	Konsolidacja działań mniejszości polskiej w Kazachstanie na rzecz powrotu	832
7.13.4.	Piąta kolumna. Obawy elit politycznych w Polsce	837
7.13.5.	Logika ograniczenia repatriacji przez polskie elity polityczne	839
7.13.6.	Ustawa o repatriacji z 2000 r.	841
7.13.7.	Próba grupowej strategii na rzecz powrotu – powołanie Związku Repatriantów w Polsce	843
7.13.8.	Prace nad projektami ustaw repatriacyjnych w senacie i sejmie w 1999 r.	846
7.13.9.	Wpływ poziomu dofinansowania ze strony państwa i zasad przydzielania pomocy na skalę przesiedleń	852
7.13.10.	Ocena podstawowych rozwiązań ustawy z 2000 r.	856
7.13.11.	Pełnomocnik ds. repatriacji w rozwiązaniach przyjętych w 2000 r.	858
7.13.12.	Próby zmiany zasad Ustawy o repatriacji i rozszerzenia procesu repatriacyjnego w latach 2000–2010	859
7.13.13.	Spółeczny projekt ustawy repatriacyjnej 2010–2015	864
7.13.14.	Próby wprowadzenia ustawy o stwierdzeniu pochodzenia polskiego	870
7.13.15.	Kryzys migracyjny 2015 r. i przedwyborcze ożywienie	873
7.13.16.	Decyzje związane z procesem repatriacji na poziomie makropolitycznym (2015–2019)	878
7.13.17.	Problemy i postulaty podnoszone w trakcie konsultacji społecznych nowego projektu ustawy	880
7.13.18.	Kolejna nowelizacja ustawy z 2000 r.	883
7.13.19.	Repatriacja – wieloletnia, ograniczona liczebnie, indywidualna, zdecentralizowana	884
7.13.20.	Rola państwa jako „pośrednika” w procesie repatriacji	885
7.13.21.	Indywidualny charakter repatriacji	889
7.13.22.	Ograniczona sprawność systemu repatriacji	890

7.14. Podsumowanie	897
8. Potomkowie polskich <i>spiecpieresielenców</i> jako grupa zagrożona	900
8.1. Specyfika skutków pourazowych zaburzeń stresowych (PTSD) oraz ich wpływ na narrację	902
8.2. Przesiedleni do Kazachstanu – grupa traumatyczna	909
Zakończenie	920
1. Czynniki warunkujące proces repatriacji lokalnej społeczności potomków polskich <i>spiecpieresielenców</i> w Jasnej Polanie	920
2. Socjologia powrotu do grupy własnej – propozycja nowego kierunku badań . . .	924
3. Procesualna teoria tożsamości (IPT) jako teoretyczna podstawa socjologii powrotu	928
Ilustracje	933
Bibliografia	967
Indeks osób	992
Indeks nazw geograficznych	1001